

Opgesteld door: Christa Teurlings (Kennismakelaar)

Vraagsteller: docent voortgezet onderwijs

Referentie: Kennisrotonde. (2016). Welke docentrollen worden in de literatuur van belang geacht om leerlingen goed voor te bereiden op de 21ste eeuw? (KR.127).

06 Dec 2016

Vraag

- Welke docentrollen worden in de literatuur van belang geacht om leerlingen goed voor te bereiden op de 21ste eeuw?
- Zijn er pilotstudies of onderzoeksgroepen die met dit thema bezig zijn?

Kort antwoord

Naar verwachting doet de 21^e eeuw een beroep op vaardigheden, zoals kritisch kunnen denken, informatie zoeken en ict-geletterdheid. In Nederland is er al veel onderzoek gedaan naar wat we moeten verstaan onder deze zogenoemde 21ste eeuwse vaardigheden, die naar verwachting van belang zijn voor het onderwijs van de toekomst. Er zijn en worden diverse modellen ontwikkeld, om deze vaardigheden te beschrijven. Voor de helderheid: ook al is er in het algemeen veel overeenstemming over, het blijft een verwachting.

In het verlengde hiervan wordt er veel nagedacht over de vraag hoe het onderwijs eruit zou moeten zien om leerlingen goed voor te kunnen bereiden op de toekomst en wat deze ontwikkelingen betekenen voor (toekomstige) docenten. Welke rollen worden er van deze docenten verwacht?

Ondanks al deze noties, de daadwerkelijke vormgeving in de praktijk is zeker geen eenvoudige opgave. Hoe het precies gaat verlopen moet de toekomst uitwijzen. Duidelijk is wel dat de veronderstelde 21^e eeuwse vaardigheden ook voor docenten zullen gelden. Daarnaast is duidelijk dat er gevolgen zullen zijn voor het samenstellen van onderwijs, voor het verzorgen van onderwijs, het begeleiden van leerlingen, het 'meten en toetsen' van de vaardigheden, het bijstellen van onderwijs en het in teamverband bijdragen aan onderwijsontwikkeling en de verantwoording daarvan.

In het volledige antwoord wordt verwezen naar diverse publicaties waarin 21^e eeuwse vaardigheden en docentrollen worden beschreven, als ook naar lopende onderzoeken en onderzoeksgroepen die met dit thema bezig zijn.

Toelichting antwoord

Vraag 1: Welke docentrollen worden in de literatuur van belang geacht om leerlingen goed voor te bereiden op de 21ste eeuw?

Om deze vraag te beantwoorden beschrijven we achtereenvolgens het waarom, het wat en het hoe van de toekomst van het onderwijs (zie blog.ev.nl).

De toekomst van het onderwijs: Waarom?

In de literatuur wordt er veel geschreven over 'de toekomst van het onderwijs'. In het algemeen is er wel overeenstemming over dat de samenleving van de 21e eeuw hoge eisen stelt aan het onderwijs van nu: de maatschappij verandert snel, ontwikkelingen doen zich in hoog tempo voor, de arbeidsmarkt vraagt om hoogwaardige professionals, we hebben steeds meer te maken met weerbarstige problemen, die om duurzame en innovatieve oplossingen vragen. De 21e eeuw doet een groot beroep op vaardigheden, zoals kritisch kunnen denken en creatief problemen kunnen oplossen, zelfstandig leren, omgaan met onzekerheden, mediawijsheid en ict-geletterdheid, informatie kunnen zoeken, selecteren en interpreteren.

De toekomst van het onderwijs: Wat?

Tegen deze achtergrond is er in Nederland al veel onderzoek gedaan naar wat we kunnen verstaan onder de zogenoemde 21ste eeuwse vaardigheden, die naar verwachting van belang zijn voor het onderwijs van de toekomst. Voor de helderheid: ook al is er in het algemeen veel overeenstemming over, het blijft een verwachting.

Een eerste thema van deze onderzoeken (b.v. OECD in Ananiadou & Claro, 2009)) betreft de vaardigheden die leerlingen nodig zullen hebben in de 21e eeuw (het 'wat?'). Welke vaardigheden zouden leerlingen zich eigen moeten maken of moeten ontwikkelen, zodat zij op 'vaardige, aardige en waardige' wijze kunnen participeren in de maatschappij van de toekomst? Wereldwijd zijn er diverse modellen ontwikkeld om deze vaardigheden in kaart te brengen..

Zo is er bijvoorbeeld het KSAVE-model van ATCS (2010), waarin Knowledge, Skills and Attitudes, Values en Ethics worden beschreven (<http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/19B97225-84B1-4259-B423-4698E1E8171A/115804/defining21stcenturyskills.pdf>). Een ander voorbeeld betreft het model van Marzano (Marzano & Heflebower 2013; https://www.bazalt.nl/images/Bestanden/Artikelen/Artikel_Zet_in_op_vaardigheden_voor_de_toekomst_-_Start_vandaag_metonderwijs_van_morgen_-_VB_tijdschrift_juni_2013.pdf), zie ook <http://www.marzanoresearch.com/>.

Ook in Nederland zijn er partijen bezig met de vraag naar 21e eeuwse vaardigheden, zoals Kennisnet en de SLO. Inmiddels zijn er in Nederland drie modellen in omloop, uit respectieffelijk 2011, 2014 en 2016. Het meest recente overzicht, dat voortbouwt op eerdere internationale en nationale modellen is het Nederlandse model uit januari 2016 (O21). Meer informatie over dit laatste model is te vinden via <https://www.kennisnet.nl/artikel/nieuw-model-21e-eeuwse-vaardigheden/> en www.O21.nl.

De toekomst van het onderwijs: Hoe?

Een tweede thema betreft de wijze waarop het onderwijs het best daartoe zou moeten worden ingericht, en dat is geen sinecure. Enerzijds zijn er veel opvattingen en claims over de manier waarop de 21ste eeuwse vaardigheden aangeleerd kunnen worden; anderzijds is de empirische evidentie over de leerbaarheid van die vaardigheden weinig coherent. Internationaal onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat de thuissituatie en opleidingsniveau van leerlingen meer invloed hebben op het niveau van (sommige) 21ste eeuwse vaardigheden dan de aandacht die er in het onderwijs aan wordt besteed (zie bijvoorbeeld http://www.iea.nl/fileadmin/user_upload/Publications/Electronic_versions/ICILS_2013_International_Report.pdf).

Een belangrijke opbrengst van deze onderzoeken is toch wel de conclusie, dat het niet toereikend is om de genoemde 21e eeuwse vaardigheden louter 'toe te voegen' aan het bestaande curriculum. Een

toekomstgerichte visie op het onderwijs en op leren is (op elke school) nodig. Verondersteld wordt dus dat de 'klassieke inrichting van het onderwijs' niet meer (alléén) toereikend zal zijn. Het onderwijsveld zal op zoek moeten gaan naar andere vormen van leren. Hierbij duiken begrippen op als: toekomstgericht onderwijs, eigentijds curriculum, talentontwikkeling, gepersonaliseerd leren, authentiek, contextrijk en betekenisvol onderwijs, samenwerkend leren, probleemgestuurd onderwijs, 'nieuw leren', zelfgereguleerd leren, leren met ict.

In het verlengde hiervan wordt er dus ook nagedacht over hoe dat onderwijs eruit zou moeten zien en wat deze ontwikkelingen betekenen voor (toekomstige) docenten. Het boek van Marzano en Heflebower (2012; en de vertaling Marzano & Heflebower, 2013 zie <http://www.klaarvoorde21eeeuw.nl/>) geeft daartoe een onderbouwd overzicht. Hoe kan het onderwijs het best worden ingericht? Welke rollen zouden docenten moeten vervullen in dit toekomstgericht onderwijs en welke vaardigheden zouden zij daartoe moeten beschikken?

Al wordt er in literatuur wel veel geschreven over hoe dat er het best uit kan zien: de daadwerkelijke vormgeving in de praktijk is zeker geen eenvoudige opgave. Hoe dat precies gaat verlopen, moet de toekomst in de 21e eeuw uitwijzen. Duidelijk is wel, dat er gevolgen zijn voor het samenstellen en ontwerpen van onderwijs, het verzorgen van onderwijs en het begeleiden van leerlingen, het 'meten en toetsen' van deze vaardigheden, het bijstellen van onderwijs en het in teamverband bijdragen aan onderwijsontwikkeling en de verantwoording daarvan (zie bijvoorbeeld Onderwijscoöperatie, 2014).

In diverse publicaties en sites wordt geschreven over de docentrollen en -vaardigheden die van belang worden geacht, óók voor docenten in het voortgezet onderwijs.

In het algemeen wordt wel verondersteld dat de genoemde 21e eeuwse vaardigheden ook voor de docenten (van de toekomst) zelf van belang worden geacht.

Daarnaast wordt gesteld dat de traditionele rollen van docenten (zoals die bijvoorbeeld door Slooter (2009, zie <https://www.leraar24.nl/video/3522#tab=0>) worden omschreven in de volgende vijf rollen: gastheer, presentator, didacticus, pedagoog, afsluiter) niet meer volstaan. Docenten zouden ook regisseur/ontwerper moeten zijn, en stage manager, model en coach, mede speler, mede onderzoeker, directeur/instructeur, moderator (Volman, 2006). Ook zouden docent begeleiders in leren moeten zijn: hoe kun je als docent leerlingen sturen, helpen en ondersteunen bij het zelf ter hand nemen van het eigen leerproces?

Voor deze nieuwe rollen en vaardigheden verwijzen we hieronder naar nog een aantal publicaties, die ook relevant zijn voor het voortgezet onderwijs.

- *Bekwaamheidseisen uit de Wet BIO, opgesteld in samenwerking met de Stichting Beroepskwaliteit Leraren en de Onderwijscoöperatie*

In het jaar 2004 is de Wet BIO (Wet op de Beroepen in het Onderwijs) in werking getreden. Daarin is geregeld aan welke bekwaamheidseisen leraren moeten voldoen om de kwaliteit van het onderwijs te kunnen blijven waarborgen. In deze wet werd gesproken over vier beroepsrollen (interpersoonlijke rol, pedagogische rol, vakinhoudelijke & didactische rol en de organisatorische rol) en vier situaties die kenmerkend zijn voor de leraar: het werken met leerlingen, met collega's, met de omgeving van de school en met zichzelf. Door de combinatie van deze beroepsrollen en situaties ontstaan zeven competenties (in de volksmond 'de SBL-competenties' genoemd), waarmee een goede leraar in diverse situaties wordt omschreven. Meer informatie is bijvoorbeeld te vinden op [www.leraar24](https://www.leraar24.nl/dossier/62/competenties-in-beeld#tab=0) (<https://www.leraar24.nl/dossier/62/competenties-in-beeld#tab=0>). Inmiddels zijn/worden deze bekwaamheidseisen herzien, en de verwachting is dat de nieuwe

bekwaamheidseisen per 1 januari 2017 in werking zullen treden. Meer informatie over deze nieuwe bekwaamheidseisen is te vinden op <https://onderwijscooperatie.nl/nieuws/voorstel-herijking-bekwaamheidseisen/>.

- *Handelingsrepertoir van docenten (voorbereidend) beroepsonderwijs*

Voor meer informatie zie

<https://www.nro.nl/kennisrotondevragenopeenrij/handelingsrepertoire-docent-beroepsonderwijs/>

- *Didactische maatregelen om het zelfstandig leervermogen van leerlingen te bevorderen*

Docenten kunnen in hun lessen een aantal didactische maatregelen nemen om te bevorderen dat leerlingen bepaalde leeractiviteiten zelf leren uit te voeren. Deze didactische maatregelen zijn: overnemen, demonstreren, activeren, stimuleren en delegeren. Meer informatie is te vinden in De Boer e.a. (1993), van der Sanden, Streumer, Doornekamp & Teurlings (2001), en van der Neut, Teurlings en Kools (2005) in <http://docplayer.nl/9201960-Inspelen-op-leergedrag-van-vmbo-leerlingen.html>

Vraag 2: Zijn er pilotstudies of onderzoeksgroepen die met dit thema bezig zijn?

Omdat het onderwijs voor de toekomst nog vorm moet en zal krijgen, is het voor scholen interessant op de hoogte te blijven van ervaringen die door pilotstudies of onderzoeksgroepen rondom dit thema worden opgedaan.

Er zijn verschillende pilotstudies of onderzoeksgroepen, die met dit thema bezig zijn. Een selectie:

- *NRO-onderzoeken 'Toekomstgericht onderwijs: vormgeving en resultaten voor verschillende groepen leerlingen' en '21e eeuwse vaardigheden'*

Vanuit het NRO wordt een onderzoeksproject gesubsidieerd dat handelt over het inrichten van toekomstgericht voortgezet onderwijs. In het project wordt onderzoek gedaan naar de vormgeving en resultaten van innovatieve vormen van onderwijs voor verschillende groepen leerlingen. Het onderzoek wordt uitgevoerd door een consortium bestaande uit: Da Vinci College, IJburg College, Herbert Vissers College, Eerste Christelijk Lyceum, Werkplaats Kindergemeenschap Kees Boeke, Vathorst College, Amadeus Lyceum, Hyperion Lyceum, Hoofdvaart College, Vrije Scholen Voortgezet Onderwijs Noord-Holland, drs. G. Ledoux (UvA, Kohnstamm Instituut), prof. dr. M. Volman (UvA), dr. E. Kuiper (UvA, Kohnstamm Instituut) & M. Karssen MSc. (UvA, Kohnstamm Instituut).

Meer informatie is te vinden via:

<https://www.nro.nl/kb/405-15-544-toekomstgericht-onderwijs-vormgeving-en-resultaten-voor-verschillende-groepen-leerlingen/>

Naast dit project zijn er nog andere projecten, ook in andere sectoren, die dit thema raken. Informatie is te vinden via:

<https://www.nro.nl/start-van-onderzoeksprojecten-21e-eeuwse-vaardigheden/>

- *KIEM regeling 21st Century Skills van het Nationaal Regieorgaan Praktijkgericht Onderzoek*

Via het Nationaal Regieorgaan Praktijkgericht Onderzoek worden (met de regeling KIEM 21st Century Skills) kleine, doelgerichte projecten op dit thema gefinancierd. Op dit moment is de aanvraagronde afgesloten en worden projecten geselecteerd. Meer informatie is te vinden via

<http://www.regieorgaan-sia.nl/content/Thematische+regelingen/KIEM-21>

- *Doorbraakproject Onderwijs en ICT.*

Het Doorbraakproject Onderwijs & ICT is een gezamenlijk project van de PO-Raad, VO-raad en de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Economische Zaken, en wordt onder penvoerderschap van Kennisnet uitgevoerd. Het project heeft tot doel om belemmeringen weg te nemen voor het slim, efficiënt en op grote schaal inzetten van ICT in het onderwijs. Beoogd wordt onderwijs op maat te ontwikkelen, dat aansluit bij de talenten van leerlingen (gepersonaliseerd leren) en bij de vaardigheden van de toekomst. Voor meer informatie zie <https://www.doorbraakonderwijsenict.nl/>

- *Diverse lectoraten aan Hogescholen*

Op diverse hogescholen in Nederland zijn/worden lectoraten ingericht die (ondermeer) tot doel hebben praktijkgericht onderzoek uit te voeren samen met onderwijsprofessionals in het veld. Voor het thema van het toekomstgerichte voortgezet onderwijs in de 21e eeuw kan gedacht worden aan:

Het lectoraat 'Leren en Innoveren' van lector Dr. Marco Snoek, Hogeschool van Amsterdam. Informatie via <http://www.lectoraten.nl/lectoraat/237/leren-en-innoveren-hva>

Het lectoraat 'ict en onderwijsinnovatie' van lector dr. Peter van 't Riet, van de Christelijke Hogeschool Windesheim. Informatie via <http://www.lectoraten.nl/lectoraat/148/ict-en-onderwijsinnovatie>

Het lectoraat 'Leren en opleiden van leraren' van lector dr. Frank de Jong, Aeres Hogeschool (voorheen: Stoas) te Wageningen. Informatie via: <http://www.lectoraten.nl/lectoraat/238/leren-en-opleiden-van-leraren>

Het kenniscentrum 'Kwaliteit van leren' van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, waaraan diverse lectoren verbonden zijn. Informatie via: <https://www.han.nl/onderzoek/kennismaken/kenniscentrum-kwaliteit-van-leren/>

- *Netwerk LRN21*

LRN21 (spreek uit: leren 21) is "een netwerk ter promotie en adoptie van 21st Century Skills in schoolorganisaties en bedrijven" (overgenomen van de website).

Meer informatie via www.skillsvoordetoekomst.nl

- Skills Platform Den Haag (zie <https://www.epnuffic.nl/publicaties/vind-een-publicatie/skills-voor-de-toekomst-eeen-onderzoeksagenda.pdf>)

Meer weten:

- www.onderwijscooperatie.nl
- www.leraar24.nl
- www.kennisnet.nl
- www.kennisnet.nl/digitale-vaardigheden/21e-eeuwse-vaardigheden/
- www.lrn21.nl
- www.mediawijzer.net
- www.onderwijsmaakjesamen.nl/dossiers/toekomstgericht-onderwijs/
- www.slo.nl
- <http://curriculumvandetoekomst.slo.nl/>
- <http://curriculumvandetoekomst.slo.nl/21e-eeuwse-vaardigheden>
- www.o21.nu
- <http://www.canonberoepsonderwijs.nl/21ste-eeuwse-vaardigheden-in-het-mbo>
- www.21stcenturyskills.nl
- <http://www.oecd.org/site/educeri21st/40756908.pdf>
- www.klaarvoorde21eeuw.nl/
- <http://portal.ou.nl/web/miniconferentie-leren-en-doceren-in-de-21ste-eeuw/introductie>
- <http://blog.ev.nl>

Onderwijssector

Primair onderwijs, voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en speciaal onderwijs.

Trefwoorden

Docentrollen, 21ste eeuwse vaardigheden, toekomstgericht onderwijs